

Jak se stát soudcem?

JUDr. Pavel Pechanec, asistent soudce, Obvodní soud pro Prahu 6

Na jednoduchou otázku není jednoduchá odpověď. Zatímco nebude příliš pochyb, jak se stát zástupcem exekutivy či legislativy, u moci soudní je otazníků přehršel. V následujícím textu se pokusím poukázat na úskalí onoho procesu z pohledu asistenta soudce okresního soudu.

Zákon o sodech a soudcích nabízí na otázku, jak se stát soudcem, zdánlivě jasnou odpověď: Soudcem může být jmenován ten, kdo je bezúhonným státním občanem České republiky způsobilým k právním úkonům, jehož zkušenosti a morální vlastnosti jsou dostatečnou zárukou, že bude svou funkci řádně zastávat, v den ustanovení dosáhl věku nejméně 30 let a souhlasí se svým ustanovením za soudce a s přidělením k určitému soudu. Musí mít také vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oblasti práva na vysoké škole v České republice a musí složit odbornou justiční zkoušku či zkoušku obdobnou (viz ustanovení § 60 odst. 5 zák. č. 6/2002 Sb.; výše uvedené se vztahuje na občany narozené po 1. prosinci 1971). Kdo ovšem uzavře, že morální vlastnosti a zkušenosti kandidáta na funkci soudce jsou dostatečné, již tak jasné není (v úvahu připadají pouze Ministerstvo spravedlnosti, předsedové soudů, psycholog a prezident). Praxe ovšem s těmito pojmy pracuje dlouhá léta a netřeba zde proto o jejich významu polemizovat. Otázka, jak se stát soudcem, by tedy mohla být tímto zodpovězena bez dalšího. Ovšem praxe poslední doby ukazuje množství problémů.

Problém 1. Z koho vybrat

Kandidát na funkci soudce může být v zásadě dvojitý. Ostřílený právník, který se v právní profesi pohybuje delší dobu, či čerstvý absolvent právnické fakulty, který má za sebou maximálně pár let přípravné praxe. Doplnění řad soudců z oněch ostřílených právních matadorů v podmínkách České republiky ovšem selhává. Slovy místopředsedy Městského soudu v Praze JUDr. Vejnar (viz Zpravodaj Městského soudu v Praze, poslední vydání): „*Jakkoli jsem nepřítelem takových těch povýšených názorů, že advokáti a ostatní právníci nemají v justici co dělat, tak po zkušenostech s výběrovým řízením, kdy jsme museli vybrat soudce z řad právní-*

ké veřejnosti a nikoli z řad svých, se začínám přiklánět k názoru, že to úplně šťastné řešení není.“ Není ambicí tohoto příspěvku se dále zabývat tím, proč doplňování soudcovského stavu z řad jiných právních profesí selhává, ač v jiných zemích je zcela běžným a žádoucím jevem. Nezbyvá tedy nic jiného než soudcovský stav doplňovat z řad vlastních. Zde ovšem narážíme na problém největší. Justice má k dispozici institut justičních čekatelů (zatím), asistencí soudců a vyšších soudních úředníků (dále jen VSÚ).

Justiční čekatelé jsou institutem, který v justici funguje (fungoval) dlouhá léta. Jejich přípravná praxe je upravena řadou instrukcí, vyhlášek a zákonů. Vše se má tak, že předseda krajského soudu po předchozí konzultaci s Ministerstvem spravedlnosti vyhlásí výběrové řízení do přípravné služby, kdy zájemce (absolvent právnické fakulty) se podrobí písemnému testu, pohovoru před komisí a psychologicko-diagnostickému vyšetření. V případě úspěšného zvládnutí je zájemce přijat do přípravné služby. Průběh této služby je pak důkladně upraven vyhláškou č. 303/2002 Sb. Služba je zaměřena zejména na prohloubení odborných znalostí, aplikaci právních předpisů, získávání znalostí o jednotlivých agendách, osvojení procesních postupů, seznámení se s etickými principy atd. Za tímto účelem vykonávají přípravnou službu u okresního soudu, u krajského soudu a podle potřeby nejvýše po dobu 6 měsíců u dalších orgánů. Součástí přípravné služby jsou také adaptační kurzy, semináře a přednášky, organizované Justiční akademií, a soustředění a cvičení, organizovaná krajskými soudy. Na vše dohlíží poradní sbor pro výchovu čekatelů a vybraní školitelé. Přípravná služba je zakončena odbornou zkouškou. Po jejím úspěšném absolvování je čekatel navržen prezidentu republiky na jmenování soudcem. Prezident v drtivé většině případů návrhu vyhoví (viz dále).

Zdá se, že odpověď na otázku, jak se stát soudcem, byla zodpovězena. Stačí se stát justičním čekatelem. To ale dnes již není možné. Podle Ministerstva spravedlnosti (odpověď na interpelaci JUDr. Tejce) bylo v celé ČR

k 13. 8. 2009 pouze 144 justičních čekatelů, přičemž poslední výběrové řízení se uskutečnilo v roce 2008 pro Krajský soud v Ostravě a žádné další se již konat nebude. Justiční čekatelé jsou tedy vymírajícím druhem.

Ovšem justice také není navždy uzavřena a přirozená obměna bude třeba. Další text se tedy zaměří na asistenty soudců, kteří napříště budou hlavním zdrojem „personálních rezerv“ pro justici (viz Soudce 2/2010, str. 9).

Problém 2. Asistent soudce vs. VSÚ

Má-li být do budoucna onou „personální rezervou“ justice asistent soudce, tedy institut v českém právním řádu poměrně nový, mělo by být jasně patrné, co je jeho obsahem. Budeme-li hledat důvodovou zprávu, která by nám objasnila poslání asistenta soudce a úmysl zákonodárcův, nepochodíme. Institut asistenta soudce, tedy ona budoucí naděje justice, se dostal do českého právního řádu jako tzv. „přílepek“. Vládní návrh zákona z 9. 5. 2005 zamýšlel měnit zákon o advokacii (viz sněmovní tisk 975/0), k čemuž také jeho důvodová zpráva směřovala. Při projednávání v ústavněprávním výboru Poslanecké sněmovny se však z koně stal velbloud (viz sněmovní tisk 975/1) a asistent soudce byl na světě. Úmysl zákonodárcův s institutem asistenta soudce tak zůstal skryt (s důvodovou zprávou se totiž ústavněprávní výbor obtěžovat nemusel). V rozpravě k zákonu si tohoto povšiml i poslanec Pospíšil: *„Já nebudu zapírat, že to, jak byla právní úprava navržena, v zásadě přilepena k zákonu o advokacii, respektuji, je to postup, který zde je dnes obvyklý, byť ho toleruji spíše u poslanců, kteří mají omezené možnosti, než u ministerstva, zvláště Ministerstva spravedlnosti ... dosud nebylo jasně řečeno, jaký je rozdíl mezi vyšším soudním úředníkem a asistentem soudce ... musí být jasně řečeno, co to přinese a jakéže to bude mít rozdílné postavení od stávající situace ... pozice asistenta soudce a vyššího soudního úředníka v zásadě dle navržené platné úpravy je totožná.“* Návrh zákona byl v legislativním procesu přijat a asistent soudce se zrodil zákonem č. 79/2006 Sb. Otázka rozdílu mezi ním a VSÚ však přetrvává dodnes. V dalším výkladu se tedy zaměříme na asistenty soudců, kteří narozdíl od VSÚ vždy musí být absolventy právnických fakult a musí tak vždy splňovat jednu z klíčových podmínek pro jmenování soudcem.

Problém 3. Nejasný vstup

Odpovědět na otázku, jak se stát asistentem soudce, je stejně složité, jako odpovědět na otázku, jak se stát soudcem. Zatímco přijímání justičních čekate-

lů do přípravné služby upravovala nejméně vyhláška č. 303/2002 Sb., u asistentů soudců tomu tak není. Zákon o soudech a soudcích sice vymezuje, že asistentem může být pouze bezúhonný občan České republiky, který absolvoval právní fakultu, avšak dále se omezuje na prosté konstatování, že asistenta soudce jmenuje předseda příslušného soudu na návrh soudce, o jehož asistenta se jedná. Žádné písemné testy, pohovory před komisí ani psychologicko-diagnostické vyšetření (viz dále). Zásadní slovo tedy má v tomto případě předseda soudu s větší či menší ingerencí příslušného soudce. Budoucí „personální rezervou“ se tak stávají lidé, kteří projdou sítím nastaveným konkrétním předsedou soudu.

Problém 4. Průběh přípravné praxe

„Přípravná praxe“ (lze-li tak nazývat dobu, po kterou je asistent soudce přidělen ke konkrétnímu soudci) se zásadně liší od přípravné praxe justičního čekatele. Asistent soudce je totiž jmenován ke konkrétnímu soudci. S jeho fluktuací po různých agendách soudu se nepočítá. Žádné adaptační kurzy, semináře, přednášky, cvičení či soustředění. Zákon nic podobného pro asistenty soudce nezná.

Asistent soudce je tak v justici z čistě formálního hlediska zejména pro práci, ale nikoli pro přípravu pro možnou budoucí kariéru soudce. Když se s interpelací, proč asistenti soudců nejsou systematicky proškolení, obrátil na ministryni spravedlnosti poslanec Tejc, dostalo se mu lakonické odpovědi. Asistenti soudců jsou povinni si prohlubovat svou kvalifikaci s odkazem na § 230 odst. 2 zákoníku práce, přičemž školení pro ně existují. V závěru však ministryně ve své odpovědi dodává, že toto vzdělávání se nerealizuje v takovém rozsahu, jako v případě justičních čekatelů, neboť nelze překonat vázanost asistenta na konkrétního soudce. Budoucí „personální rezerva“ justice se tak musí školit sama. V praxi se tedy může stát, že asistent soudce jmenovaný ke konkrétnímu soudci (např. insolvenčnímu) požádá po třech letech své praxe na jediném úseku soudnictví (insolvenční) o vykonání odborné justiční zkoušky, což mu zákon umožňuje (srov. § 117 odst. 4 zák. o soudech a soudcích), aniž by byl jakkoli systematicky připravován na možnou budoucí praxi soudce. Zde je opět jedinou možností předseda konkrétního soudu, který, pokud se tak sám rozhodne, může onomu asistentovi umožnit tzv. „kolečko“ po jednotlivých soudních odděleních. U okresních soudů se však asistent stěží v rámci tohoto kolečka dostane na úsek správního soudnictví, neb jím okresní soudy nedisponují.

Problém 5. Odborná justiční zkouška

Odborná justiční zkouška je upravena vyhláškou č. 303/2002 Sb., tedy stejnou normou jako výběr a příprava justičních čekatelů, onoho vymírajícího druhu. Je tedy zřejmé, že je koncipována i s ohledem na jejich přípravu, popř. že jejich příprava je (byla) koncipována na tuto zkoušku. Asistent soudce však žádnou přípravu na tuto zkoušku neabsolvuje. Výše zmíněný asistent insolvenčního soudce tak po třech letech insolvenční praxe u této zkoušky bude vyhotovovat rozhodnutí ve věci trestní, rozhodnutí ve věci občanskoprávní nebo obchodní a rozhodnutí ve věci správního soudnictví, aniž by se kdy na tyto soudní úseky dostal, nebylo-li mu to umožněno předsedou soudu.

Problém 6. Psychologicko-diagnostické vyšetření

Pokud se tedy absolvent právnické fakulty dostal do justice přes síto výběru nastavené předsedou soudu, absolvoval tříletou praxi (ať již s „kolečkem“ či bez něj), ve které se dostatečně vymezil vůči VSÚ, přihlásil se k odborné justiční zkoušce, kterou díky systematickému prohlubování kvalifikace úspěšně zvládl, čeká na něj problém další. Psychologicko-diagnostické vyšetření. Netřeba se zde však obsáhle zmiňovat o tomto institutu, neboť zejména v poslední době o něm bylo již takřka vše řečeno (srov. např. Bílý Martin, Psychojustice, <http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/martin-bily-psychojustice.html>). Zákon o tomto druhu vyšetření nehovoří (srov. § 60 zák. o soudech a soudcích). Zavádí jej však vyhláška č. 303/2002 Sb., praxe se na tomto postupu ustálila a netřeba tak s tímto vyšetřením nadále polemizovat. Asistent soudce, který úspěšně složil odbornou justiční zkoušku a byl příslušným předsedou soudu navržen na jmenování do funkce soudce, je povinen se tomuto vyšetření před jmenováním podrobit. A zde je tedy problém z nezávadnějších. Pokud až do tohoto bodu byl asistent soudce, ona „personální rezerva“, a jeho příprava v gesci justice (zejména předsedy soudu), je nyní v moci psychologů stojících mimo justici, přičemž své negativní rozhodnutí tito ani neodůvodňují. Asistent soudce se tak o skutečnosti, že jeho psychologický profil není pro funkci soudce použitelný, dozví až na samém konci, těsně před vytouženým jmenováním. Justiční čekatel se do tohoto problému dostat nemohl. Nemohl totiž ani započít přípravnou službu, aniž by psychologicko-diagnostické vyšetření podstoupil (viz výše). Asistent soudce však tímto vyšetřením svou kariéru asistenta končí, nikoli začíná.

Problém 7. Prezident republiky

Tento problém se již mnoha asistentů týkat nebude. Ne že by snad problém odpadl. Odpadnou asistenti, kteří se nedostanou přes problém č. 6. Praxe totiž ukázala, že i ti, kdo snad došli na konec této cesty, nemohou se zcela spolehnout, že se vytoužené funkce dočkají, a to i navzdory rozhodnutí soudů několika instancí.

Problém 8. Problémy podružné

Další problémy jsou finančního rázu. Funkce asistenta soudce se příliš neodlišuje od funkce VSÚ, a zákonodárce tak patrně necítil ani potřebu odlišit jejich finanční ohodnocení. Asistent soudce, který do justice na tuto pozici vstupuje, si je nepochybně vědom výše svého budoucího ohodnocení. Ovšem problém nastává ve spojení finančního ohodnocení s věkem 30 let. Magická třicítka je totiž dobou zakládání rodin, zajišťování bydlení a dalších hmotných nároků. Pohybovat se přitom v 11. platové třídě není snadné. Tato skutečnost spolu s dost nejistými vyhlídkami (viz výše) nepochybně odrázuje od vstupu do justice mnohé schopné uchazeče, kteří se uplatní v jiných právních oborech.

Dalším z řady menších podružných problémů je také časté dělení asistenta soudce mezi více soudců. Vzniká tak jakýsi asistent dvou a více soudců, což může být ku prospěchu jeho přípravě, stejně jako nemusí.

Agenda přidělená asistentu soudce musí být také zanesena do příslušného rozvrhu práce. Fluktuaci asistenta by tak muselo docházet k časté změně rozvrhu práce, čemuž vedení soudu nemusí být nakloněno.

Závěrem

Zásadní slovo v této oblasti mají tedy předsedové soudů a nejbližší k tomu být personální rezervou justice mají asistenti soudců. Předsedové soudů určují, kdo je do justice přijat jako asistent soudce, jakou má náplň práce (tedy zda se více podobá čekatelům, či VSÚ), zda je přidělen jednomu či více soudcům, jaká je jeho příprava a jeho vyhlídka. Svůj vliv ztrácejí ale na úkor psychologů, a to paradoxně v samotném závěru přípravy asistenta soudce. Příprava asistentů soudců však roli „personální rezervy“ justice neodpovídá. Justice si tedy nevychovává novou generaci soudců, ač se bez ní neobejde. Současná úprava tak více než co jiného vyvolává množství otázek a dala by se shrnout pojmem „bezkonceptnost“.

Autor děkuje JUDr. J. Tejcovi za poskytnutí odpovědi ministryně spravedlnosti na interpelaci z 15. 7. 2009.